

СТУПАНЪ

ВЪСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецътъ. Годниша цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Женското воспитание и народътъ. — Морална история за жените. — Писма върху домашната игиена. — Изъ народната економия. — Безъ пари. За сѣмѣто. — За оранieto. — За отгладването на добитакътъ. — Развиванieto на дѣтпската паметъ. — Десетъ ступански заповѣди — Разни.

Писма, дописки и спомоществованята са испроваждатъ до Д. В. Храпова въ Русчубъ и до Ив. П. Аженова въ Букурещъ — Str. Sv. Anton No. 14.

ЖЕНСКОТО ВОСПИТАНИЕ И НАРОДЪТЪ.

Нашиятъ листъ, като домашенъ вѣстникъ, който предполагаме да са четете пове въ нѣкои къщи, сегизъ-тогизъ са занимава и съ оние, които управляватъ домътъ, къщата, — съ оние, отъ които зависи до нейде подобрието на домашното благосъстояние, т. е. съ ступанките, домакините.

Жената не само като ступанка и къщовница има голѣмо влияние върху подобрието на домашното благосъстояние, но тя има още и друго голѣмо назначение: да въздигне единъ народъ нравственно и вѣщественно. Като е така ние сме длъжни да обкръщаме повечко вниманието си и върху тоя немаловаженъ, споредъ насъ, въпросъ.

Вопросътъ за воспитанието на жените е до толкова важенъ за народниятъ нашъ животъ, щото едва ли могатъ да са успорѣдятъ съ него най-голѣмите други паричани важни въпроси. Единъ отъ най-умните съвременни държавни мъже, за да покаже каква голѣма важностъ има женското воспитание за единъ народъ, е казалъ: „Както воспитаватъ единъ народъ своите жени, така напреднува и той самъ.“ Отъ умното изрѣчение на тоя здраво-

мислящи човѣкъ сѣки може да разбере, че ако жените на единъ народъ не сѣ добре воспитани и образовани, то тоя народъ не може да напреднува както трѣба. А какъ не, когато ние пораснуваме въ рѣцете на жените, и каквото направление ни дадатъ тие, такива ще да бѣдеме и ние.

Отъ доброто воспитание и образование на жената зависи и воспитанието на народътъ. Ако са даде на женскиятъ полъ истинско образование, то и цѣлиятъ нашъ дружественъ животъ ще да са промѣни, ще да земе друго по-добро направление.

Дайте на дѣщерите си истинско образование, научете ги да бѣдатъ добри, работни и пѣстеливи; да обичатъ да въздигатъ и подобряватъ сичко онова, щото е наше и да са гордѣятъ съ него, и ние ще да видиме, че сичките тие добри качества бързо ще да преминатъ и на мъжете.

Отъ образованната жена има полза мъжътъ, цѣлата челядь, роднините и цѣлата околия. Сичко при нея и отъ нея излиза добро, хубаво и благородно, а при необразованната — сичко подивява, особено дѣцата, които могатъ да станатъ добри или зли споредъ както ги упъкати майката. Майките сѣ биле и ще да останатъ първи въ воспитанието на дѣцата, а бащите и учителите сѣ помощници. Дѣто има

добра, добревоспитанни и образовани майки, тамъ бива сичко добро: цѣлото домочадие е честито; училищата и църквите, общините и държавите биватъ въ бо-добаръ рѣдъ.

Сичко онова, що са разпося и похарчва за воспитанието на женскиятъ полъ, никога са не изгубва; то принася голѣми проценти (лихви).

„Който воспитавя и образува една дѣвойка, той въ нейното лице воспитавя и образува едно цѣло поколение за напредъ.“

Мисалъта, че на жената не трѣба никакво учение и знание, одавна вече е застарѣла; но при сичкото това и до днешниятъ день са намиратъ още много такива родители, които по-малко са грижатъ за женското воспитание, отъ колкото за мъжкото, и които мислятъ, че е излишно да са учи една дѣвойка повече; доста е за нея, казватъ тие, да са учи до дванайсетата си година. Ние сме имале случай да видиме сами съ очите си да са вадятъ пре-рано изъ училищата много дѣвойчета, и то най-повече за това, за да захванатъ вече да са момѣтъ, т. е. да са пригответъ отъ рано за женение.

За какъто и да са приготвя една дѣвойка, било за жена, майка и домакиня, било за воспитателка или за друго, тя е длъжна да са приготви добре за това високо назначение, и тогава, само тогава може да бѣде отъ истинска полза за себе си и за другите, тогава може да бѣде по-честита. Колко добре би било, ако да би желале сичките родители, щото тѣхните дѣщери да са приготвятъ за добри ступанки, домакини, къщовници, съпруги и майки, и да ги видятъ образовани!

Чистотата и рѣдовността, работливостъта и умното управление сѣ неизбѣжно нужни за да са преобърне една къща, така да кажемъ, въ рай. Обичътъ камъ фамилиарниятъ животъ и камъ дѣцата, умѣреностъта, въздържанieto, веселостъта и сѣрдечната радостъ, правятъ и най-сиромашката ко-лѣба — храмъ на добродетелната.

Веднашъ като копитале жената на единъ славенъ мъжъ, защо при толкова безбройни добрини и богатства не носи никакви съжпоцѣнни украшения, тя отговорила: „Добротата на съпругътъ е най-хубавото украшение за неговата жена.“

Видите ли какви мисли има една образованна и добревоспитанна жена! Кой каквото ще да говори, а ние ще да кажемъ, че за да има човѣкъ една добра и любезна съпруга и другарка, която да му бива въ бѣда и неволя мъдра съжвѣтница и утѣшителка, която да би могла да даде на своите малки дѣщери онова истинско воспитание, което имъ е необходимо нужно за презъ цѣлиятъ тѣхенъ животъ; да би могла да управлява и рѣди къщата си както трѣба; за сичкото това е нужно на жената реално, дѣйствително, истинско образование, което до 12-та си година тя не може да усвои.

Като е толкова важно женското воспитание, ние трѣба да са постараме за да изнамѣримъ нужните за това срѣдства.

Казахме по горе, че отъ къщи трѣба да са започне правилното воспитание на дѣцата. Живите примѣри на доброто поведение, които дѣцата виждатъ сѣки дсебъ отъ своите родители, сѣ едни отъ най-добрите срѣдства за да са постигне желаемата цѣль по тая часиъ. „Какъто е майката, такава бива и дѣщерята.“ Ако майката съ сѣрце са грижи за подобрението на къщата си, за воспитанието на дѣцата си; ако ги приучава отъ малки на трудолюбие, на чистота, на почтенность, честность и на сичко добро, то безъ съмнѣние и нейната дѣщеря ще да присвои сѣщите тие добри качества и ще да бѣде и тя така сжщо добра и разумна домакиня. Какъто бащата, така и майката трѣба винаги да са пазятъ, щото да не говорятъ нѣщо неприлично предъ младата си дѣщеря, било въ къщи или изъ вѣщъ къщи, защото това много поврѣжда правите на младата дѣвойка.

Ако една майка обича модите, обича

на честите расходки по различни мѣста и др. т., то безъ съмнѣние и нейната дъщеря ще да бѣде такава.

Не е зле сегизъ-тогизъ да отиватъ илади дѣвойки въ дружественни кръгове, но майката трѣба да са намира въ тие събрания заедно съ дъщерята си; ако това не може да стори винаги майката сама, то дѣвойката трѣба да бѣде придружена баремъ отъ една стара тѣхна приятелка.

Не е доста да бѣде само майката добра къщовница, трудолюбива, пестѣлива и пр.; изисква са, щото и дъщерята да слѣдува нейниятъ добаръ примѣръ. Има и такива майки, които сами рѣдватъ и управляватъ добре къщата си, т. е. тие сами извършватъ всички къщни работи, а дъщерите си не смѣятъ да накаратъ на каква работа, защото споредъ новото модно воспитание, по тѣхното мнѣние, дъщерите трѣба да са воспитаватъ по благородно, т. е. други да работятъ за тѣхъ, а тие да стоятъ по цѣлъ день предъ оглѣдалото, да са вичатъ и да се рехождагъ по *променадите*.

Ако една дѣвойка измежду 12-15 год. не са е приучила и не е привикнала на работа, да са грижи за къщните работи, да бѣде пестѣлива, да прочита сериозни, научни и полезни книги и списания, то отъ послѣ тие работи никакъ не ще да я занимаватъ. За това разумната майка е длѣжна отъ рано да приучва дъщерята си да върши сама къщните си работи. Работливостъта поддържа не само тѣлесното здравие, но и душевното. Главното е, една дѣвойка да има воля за работа. Освѣнъ това, младите дѣвойки трѣба да са учатъ да бѣдатъ искренни, честолобиви и челоуѣколюбиви. Много съпружества би биле по честиги и по-задоволни, ако да би имала майката, съпругата, къщовницата добро сърце, и ако да би притежавала оние добри качества, за които по-горе споменахме.

Жена безъ образование може наистина, за кратко време, на мнзина да са покаже съ своите вѣнкатности за такава, каквато дѣйствително не е; но

тя никога не ще може да изаѣже оногова, който разбира отъ фалшивостъ; нейните думи ясно ще да му покажатъ до колко тя струва; калпавото злато, като са разгѣда по-добре, твърде лесно са познава. А оная жена, която има бистарь, здравъ и развитъ умъ, която е свободна отъ различни предразсѣдоци и суевѣрия, може да даде на она народъ, отъ който произхожда, хора съ здрави разсѣждения, хора полезни за себе си и за обществото.

Нека са постараме да дадемъ по-добро воспитание и истинско образование на жените, и вие ще да видите, че народниятъ ни напредокъ ще да са помръдне отъ тая застойчивостъ.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Момиченце и мома за женение.

За момиченцата, както и за растѣнията по мѣсець Майя, сѣки часъ е толкова, колкото единъ день, а сѣки день — колкото цѣлъ мѣсець: така бързо растатъ тие. Тука природата не иде полегичка и безъ да са осѣти: за една нощъ вошката, която вчера е напѣшила, днесъ е цаѣнала и покарала ливсте; така сѣщо безъ да са забѣдѣжи и момиченцето става мома за женение. Кой баца не са позамисля малко, като глѣда това преобразование, което сѣки день са забѣлѣзва въ неговата дъщеря, — и не са пажалѣва, като помисли, че приближава часътъ, въ който трѣба да са раздѣли съ своето чедо?

Споредъ закопътъ, дѣвойката трѣба да са ожени подиръ петнайсетата си година, а споредъ обичайгъ, подиръ осемнайсетата; но това е рано, казватъ други. У сичките народи, по годивите, въ който са женатъ дѣвоиците, са мѣри женското състояние. Мана*), индийскитъ законодатель, поз-

* Закопите на Мана, II. — По причина на тамошниятъ климатъ, осмогодишната дѣвойка е тамъ такава, какваго е у насъ и тнайсетъ годишната.

волява на дъвоиците да са оженятъ въ осмата си година, Нума римски законодатель, изисква отъ дъвоиците да бждатъ изучени и приготвени така, щото да знаятъ да управляватъ домъ; той имъ позволява да са женятъ въ дванайсетата си година. А пакъ Ливургъ, спартанскиятъ законодатель, изисква само да бждатъ дъвоиците отъ здрави и яки родители, и имъ позволява да са женятъ въ дванайсетата си година. Но ако искаме да бждатъ тие свободни въ изборътъ си и въ животътъ си, то трѣба да са женятъ въ двайсетата си година, даже и повече отъ двайсетата година. За законътъ, който глѣда само на тѣлото, дъвоиката въ шеснайсетата си година е вече зрѣла, защото тя може да бжде майка; но за физиологътъ и за моралистътъ, тя въ тие години е още дѣте.

Чѣсто са е забѣляжвало, че първите дѣца биватъ обикновенно слаби и недѣгави, и между благородните било останало поговорка, че истърсацие сж по-остроумни отъ първородните дѣца. Защо? За това, защото дъвоиците са женятъ твърде млади. Дъвоиката отъ шеснайсетата си, а даже и отъ осемнайсетата си година само така изглѣдва, като че има сила за да бжде майка; нея трудността я ослабява, а сукацето я суши. Тя не е още нито за майка, нито за жена! И наистина, за кого отива една дъвойка отъ шеснайсетъ години? Да ли за младоженецътъ? Никакъ; какви сж днесъ обичаите, това тя и не знае, а на колко години е, и това тя не знае. Тя са оженя за неговото лице, ако е хубавъ; за богатството му, ако е богатъ; за обѣлото, за дрѣхитѣ, ако обича да са кечи, а никакъ не за него, за неговото морално битие, за него като работникъ и мислителъ, защото тя не знае, какво има въ дълбочината на сърцето на тоя човѣкъ, не знае какавъ е неговътъ вътрѣшенъ и вънкашенъ животъ, нито чувствата, съ които е изпълнено неговото сърце; тя са оженва, както би рѣкла геометрията, за единъ *x*, т. е. за едно непознато и неизвѣтно нѣщо.

Отъ двѣ нѣща произхожда това. Първо отъ слабостта и безразсждността на нѣкои родители, на които са види ужъ хвала, като оженятъ твърде млади своите дѣщери; за това са и надварятъ кой да жени своята дѣщеря колкото са може по-млада. Така на примѣръ, въ Видинъ мнозина родители женятъ дѣщерите си въ 12 13 год., т. е. дорде сж тие дѣца. Е, кажете ни сега, какво можете да очаквате отъ такива сжпруги и майки?! . . . Друго, има мнозина ергенъ-дѣдовци, които обичатъ да са женятъ за твърде млади дѣвоичета.

Ние чѣсто биваме строги камъ жените, а благи камъ себе си. Ние, мъжете, ако сме попрехвърлили повечко лазарници и ни са е набърчало челото и лицето, казваме, че то е знакъ на характерностъ; ако са е оголила главата, казваме, че то е знакъ премудрости и др. т.

Ако слѣдъ време са поизгуби оная хубостъ на лицето, която я е притежавала една дъвойка въ младите си години, то тя са замѣнява съ други нови хубости. Снагата на жената са развива както трѣба около двайсетъ и втората година; нейните рѣце никога не биватъ така хубави, както въ двайсетъ и петата година; въ тая възраст вратътъ ѝ бива много хубавъ, рамената ѝ са разширяватъ, гърдите ѝ са развиватъ, и сичките форми на нейното тѣло, хармонически сложени въ едно цѣло, правятъ движението нѣкакъ по-гипко, по-пригавателно и съ по-добъръ изглѣдъ, нѣщо, което въ първата младостъ са не сжглѣжда. Старите статуяри, тие мъдри обожатели на природата, одавна сж представиле тая напредналостъ на природата. Красната неаполска Венера, която представлява пораснала дъвойка; Диана, пейната по-стара сестра, и Венера Милоска, трите тие ни представляватъ въ три сжвършенни типа, три постепенни възрасти на женската хубостъ. Нема не е двайсетъ и петата година таманъ онова време, въ което са явява друга и по-трайна привлекателностъ

лицето? Не е ли *тамамъ* тогава ремето, когато вжтръшниятъ пламакъ вѣтва на женското лице; когато остроумието са изобразява на нейното лице и въ нейните думи; когато дувенните добрини са изобразяватъ по нейните устници, въ нейната усмивка, сичко това не ни представлява жената въ нейната хубостъ, съ която я надарилъ Богъ, когато я е създадъ? Най-после, и това е главно, жената са развива подпълно въ двацетъ и петая си година. И така, възможно ли е, да се види нѣкой природни законъ да осъди жената за да бѣде млада и стара въ едно и сѣщо време; възможно ли е да са разцѣпява нейната вжтръшна хубостъ тогава, когато вжпкашната заване да извѣхнува? Но тука има една сериозна мъчнотия. Какъ да са преминаватъ оне четири години, измежду осемнайсетата и двацетъ и втората, когато сѣ най-романтичните въ животътъ? Какво да ги изпълнятъ родители? Опасността е голѣма; но има и помощъ за това. Нека испитаме и опасността, и помощта.

Родителите не могатъ да не вѣрватъ, че страстта съществува. Тѣхната дѣщеря не е вече оная, която е била по-млада. Въ осемнайсетата си година, ние не сички пигмалиони; сички обожаваме своята работа. Отъ тука дохождатъ толкова горчиви раскаивания, които премине залюбеността. Ние казваме, че статуята е ледена, тя си е такава; ако я удариме о земята, строшава са, защото е отъ мраморъ, а не е била и вчера такава, каквато е днесъ, само че нашата ръка я поврежда. . . .

Ние не можеме сквършено да потушимъ своите страсти, но можеме ги укротимъ: тие сѣ въ нашето сърдце, като нѣкой изворъ, който блика, който скача и са разлива и тамъ, където ние не щеме, но които нашата работа може да упъкати по волята си, както иска: съ други думи, една и съща страсть може да ни повреди, а мога да не ни повреди, ако умѣеме какъ да я укротимъ. За това, вие умни май-

ки, не са плашете отъ това, дѣто въ сърдцата на вашите дѣщери има любовъ. Огворете имъ широкото поле на християнската любовъ! Нека стане добродѣтелята за нея (дѣщерята) рѣдовно занимание; глѣдай да обикне прочитанieto; освѣти това, нека захване да мисли и тя сама за своята личностъ. Отредете й сѣдни дѣнь по нѣколко часове за това занимание; назначете й една, двѣ добри фамилии, у които да отива сегизъ-тогизъ. Покажете й, що е добро и що не е за нея. Представете й, колкото са може по-ясно, горчивините, съ които е пълненъ нашиятъ животъ; разкажете й, че има много хора, които мратъ отъ сиромашия и др. т. Тогава въ нейната душа ще да влезе оная любовъ, която е по-чиста и по-благородна отъ сѣка друга любовъ, любовъ камъ сиромашта. Като й представявате такива картини изъ животътъ, тя ще да забрави, и още ще да са срами за своите вжображения. Отъ тие представления тя ще да види, що е животъ, що е женидба, което до тогава й са е представлявало като нѣкой сладакъ съпъ, когато мжжътъ е замисленъ и кахъренъ, дѣцата болни и т. н.

Казахме по-горе, че дѣвойките трѣба да прочитатъ полезни за тѣхъ книги. Но тие, като излѣзатъ изъ училището, захвърлятъ на страна книгите и не щатъ да знаятъ вече за това. А какъ не, когато тие излазятъ твърде рано изъ училището, въ което не сѣ могде да са приготвятъ както трѣба. Най-послѣ що имъ трѣба, че Тиберий наслѣдилъ Августа, или че Александръ са родилъ 300 години преди Христа? Какво ще да ги ползува за презъ животътъ? Науката само тогава привлача, когато развива умътъ и когато може да са приспособи въ практическиятъ животъ; защото да знаешъ, значи да живѣшъ, или, съ други думи, значи да мислишъ и да работишъ; а за да са постигне тая цѣль, трѣба повече време; но, за жалостъ, воспитанието и училието на дѣвойките бива твърде повърхностно. Дѣвойките са вадятъ изъ

училцето тамамъ тогава, когато захванатъ да разбиратъ науката, когато са захване истинското воспитание, когато умътъ може по-добре да схване и да усвои преподаваемите предмети. Отложете женението малко по-късно, и съ това ще да са разшири връжгътъ на женското знание.

Най-послѣ, подиръ учението, и съ учението, трѣба да върви задоволствието. За младостта задоволствието е потрѣбно. Ако не иска нѣкой да пуца дъщерята си въ свѣтътъ, дорде не са е омъжила, то тсй съ това я кара часъ напредъ да иска да са омъжи, за да може да излезе и тя като хората въ свѣтътъ. Ако искате да задържите дѣцата си при себе, трѣба да ги забавлявате. Както и да е, вие сте длъжни да пригответе дъщерите си за такива, каквито ще да бѣдатъ за напредъ, т. е. да бѣдатъ жени, майки, а не дѣца.

ПИСМА ВЪРХУ ДОМАШНАТА ИГИЕНА.

IV.

Сегашкото ми писмо, драги мой друже, ще има за предметъ умственото развиване на дѣтенцето, глѣдано отъ гигиеническа страна.

Мозжкътъ на човѣкътъ има потрѣба отъ предварително развиване, разработване, ако искаме да извадимъ на явѣ онѣзи умствени способности, които сж скрити въ него. Не разработи ли са този мозжкъ во време, не подѣйствува ли са върху него, той си остава неразвиитъ безплоденъ, иловъ.

Така, днесъ вече е явво, че за да развивме умствените способности, които проявява мозжкътъ, необходими сж отхраняването (воспитанието), обучението и, най сѣлнѣ, само заниманието.

Тѣзи три двигателя на умственото усъвършенствование иматъ своите особити времена. Воспитанието принадлежи на дѣтинската пора; обучението на момчешката пора; самозаниманието на зрѣлата връжгъ.

Трѣба да ти кажа преди сичко, че ако разваляме този рѣдъ напиримър, ако занемариме първото, воспитанието, ние не можеме вече доби добро обучаване, а пакъ недостаточността на обучаването иде да

направи невъзможно само заниманието въ зрѣлата връжгъ.

Коего ще каже, ние сме длъжни да сглѣдаваме периодически тѣзи три вида подготвения за една по-подирня умствена дѣятелностъ.

Истината на умственото развиване почива дору отъ онзи день, когато дѣтенцето като остава майчината си утроба, почене да усѣща впечатлѣвниата на въжкашните предмети. Отъ този часъ отговорността на родителите става много и твърде много тѣжка. Наистина, презъ тѣзи първоначална епоха на животътъ трѣба да са пригответи организмътъ за свободното развиване на умствениятъ и гласенъ органъ: на разумъ и на думата, лодѣто расте дѣтенцето, ние сме длъжни да го наглѣдваме съ религиозно внимание, да са мѣчимо да го занимаваме винаги съ добри и отъ правилна форма предмети, които иматъ още прости колоритъ.

Мимиката (движеннето на разните тѣлсни стави) е първото воспитание на новороденното дѣтенце, потрѣбно е да употребяваме правилни движения и бѣлѣзи такива, които показватъ нѣкакво искание.

Отъ онзи день, когато дѣтенцето захва да са опитва да говори, родителите сж длъжни да внимаватъ въ чистото произнасанне звуковете. Тѣзи, които сж гудени да назираватъ толкозъ нѣжната и интересната пона дѣтенцето, сж длъжни да употребяватъ едносложни думи, които са изговарятъ разбиратъ лесно. Наедно съ връжгъта длъжностите на родителите камъ тѣхните родствата се повече и повече сериозни.

Понеже думата е проевлешна на умътъ, трѣба да са зематъ най-голъми предпазения за да са гуди мозжкътъ на дѣтето таквизъ условия, които би спомогнали бѣдщето му развиване и образование.

Онова, което трѣбва да отдалечаваме въ много отъ дѣцата, то е вмжкванието въ тиятъ още прѣсенъ и младъ мозжкъ на нѣзи заблуждения, суевѣрия и предраздѣжци, които имъ са предаватъ отъ невѣжсуевѣрни слуги и слугинки. Длъжни сме не изваждами изъ умътъ си, че сичките иди които са отпечататъ въ младичниятъ мозгъ го слѣдватъ до гробъ.

Първите думи трѣбва да бѣдатъ до избрани, хубаво произнесени; не е умно

употрѣбаваме диалекти, защото тѣ развалят гласниятъ органъ и отпослѣ причивяватъ мѣчнотия въ изговарянето.

До като дѣтето расте и разумътъ му се проевява, ние-трѣбва да ограждами този разумъ, съ най-голъми грижи отъ сички бясни и бабини приказки, които научаватъ бѣдщиятъ гражданинъ да вѣрва въ сѣкакви «талсмѣи, самодиви, каракончовци и вампири», съ една рѣчь, които му създаватъ единъ фантазмагорически умъ и отравятъ бѣдщето му.

Природно дѣцата сѣ наклонни камъ веселите, и отъ чудесните и извѣрждните разкази, въ такавъ случай можемъ да са възползуваме да имъ разказваме таквизъ историйки изъ природните факти, които иматъ за цѣль да образуватъ разумътъ споредъ вкустътъ на хубавото, на истинното и ненапразното.

Трѣба не по-малко да отдалечаваме отъ дѣтинскитъ духъ сѣка идея за страхътъ отъ фантастически предмѣти. «Ще та дамъ на караконча, — ще повикамъ змѣятъ да та изяде ако плачешъ,» сѣ заплашвания и глупешки измислици, на които сѣтнината е много гибелна. Между това ние не трѣба да привикваме дѣцата да играатъ съ опасни и вредителни за здравието имъ нѣща, каквито сѣ огнѣтъ, иглите, ножовете и др. т.

Тѣлесните наказания сѣ единъ отъ най-варварскитъ обичаи въ воспитанието; никога не трѣба да биеме онѣзи сѣздания, които не са наслаждаватъ още напълно съ своятъ разумъ. Нѣкои млввания, малко тѣрпение сѣ достаточни за да добиятъ отъ дѣтето, това, което не би са сполучило никога на сила. Трѣба да кажеме и това, че никога не бива да вдѣлбяваме въ младите сѣрдца, подъ извѣтъ на религиозно обучение, омраза и презрѣние камъ онѣзи хора, които иматъ друго вѣроисповѣданіе.

Ние сме длѣжни да образуваме дѣцата чрезъ едно добро и здраво воспитание, което би ги научило какъ да употрѣбаватъ своятъ умъ. По този начинъ, любозний мой друже, ние ще имами разумни момци, полезни и способни да отговарятъ на исканията на прогресътъ и на цивилизацията въ нашето младо общество.

Толкозъ за сега върху този преваженъ предмѣтъ, до който са само досѣгамъ.

ИЗЪ НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

Човѣческите нужди сѣ основа на фамилиарниятъ дружественъ животъ.

Че човѣкъ са нуждае отъ много нѣща, то е нѣщо, което не е за никого тайна, — сѣки знае, че човѣкътъ има много и разнovidни нужди и потрѣбности. Тие нужди и потрѣбности трѣба да са удовлетворатъ или задоволятъ. За да подѣржаме животътъ си, т. е. за да можеме да живѣемъ, трѣба сѣки день да храниме тѣлото си. Човѣкътъ дохожда годъ на този свѣтъ, слѣдователно нему му трѣба облѣкло, трѣба му покривъ и огнище; а за да би могаль да си достави сичкото това, той трѣба да работи, и да работи съ тѣло и съ духъ. Безъ работа, безъ трудъ и безъ мѣка нищо не може да са постигне.

Но потрѣбността е само до тогава мѣка, дордѣто са удовлетвори. На примѣръ, вие сте гладни или жедни, щомъ са наѣдете и вие удовлетворявате тая си нужда.

Най-необходимите нужди за подѣржаніето на нашиятъ животъ сѣ: храна, питие, облѣкло, живѣлище и огрѣвъ. Но и тие нужни нѣща са мѣняватъ споредъ времето и мѣстото. Въ топлиите, на примѣръ, страни е друго-яче, а въ студените — друго-яче. Освѣнъ това и образованието има влияние за умножението на пуждите. Земете, на примѣръ, единъ дивакъ, който не знае нищо за свѣтътъ, и го сравнете съ най-долниятъ сиромакъ въ образованните държави. Онѣи нѣща, които сѣ необходими за образованниятъ човѣкъ, за дивятъ сѣ излишни и непотрѣбни.

И по нашите мѣста има голѣма разлика въ потрѣбностите измежду различните сѣсловия на хората. Онова, което са чини на гражданитъ, че му е необходимо нужно, то за селенинтъ е луксусъ (салтанатъ). Онова, което отъ най-напредъ е за насъ луксусъ, виждате, че отъ послѣ то става потрѣбность. Преди нѣколко години една стая бѣше доволна за едно домо-

тадие, но сега са изискватъ двѣ, три и повече стаи. Преди дваисеть-триисеть години са носяха чорапи само зиме, а сега — презъ цѣлата година. Горни дрѣхи са носяха само въ празнични дни, а сега младите хора не са задоволяватъ токо-тъй съ каквигоде дрѣхи. Едно време са носяха обуца за десетина-петнайсетъ или дваисеть гроша, а днесъ младите, както и много стари, носятъ чипици по за 60 70, а даже и 90 гроша парътъ (чифтъ). Преди нѣколко години жените имаха по една скромничка дрѣха за въ празнични дни, а днесъ изискватъ по нѣколко ката дрѣхи, и то сълпички, т. е. копринени или други. Нѣкогашъ преминавахме съ прости лоеви свѣщи, а сега употрѣбляваме *спарманце* (стеаринови свѣщи) или пакъ лампи и други такива.

Сичкото това като е така, то трѣба да са промишлява, разбира са, и за повече приходи, повече печала, така щото сѣкогашъ да са спѣствява по нѣщо отъ спечеленото. Напредокътъ е опредѣленъ за човѣчеството. Отъ когато е свѣтъ засвѣтувалъ, човѣкътъ постоянно са е старалъ и са старае да подобрява своето състояние; той промишлява, изнамира и открива различни пѣща, полезни за цѣли народи. Но за да са постигне сичкото това, трѣба да бждеме услужливи единъ другиму; за да удовлетворатъ хората своите нужди, трѣба взаимно да размѣняватъ своите издѣлия; самъ човѣкъ не е въ състояние да направи сичко онова, което му е нужно за животътъ. Така на примѣръ, ако си обуцаръ, ти знаешъ да правишь обуца, но не и облѣкло, хлѣбъ и др. т. Отъ тука виждашь, че съ твоята работа, съ твоето издѣлие, откупувашъ издѣлията на другите хора. И така нашите нужди, нашите потребности сж свързки, които свързватъ или съединяватъ хората и народите. За да би могле да живѣеме, както сме са приучиле, потрѣбни ни сж произведения и човѣчески издѣлия отъ сичките страни на свѣтътъ. Има нѣкои произ-

ведения, които сж намъ потрѣбни, а не ставатъ по нашите мѣста, но по други страни хиляди часа отдалечени отъ насъ; има пакъ други пѣкои произведения, които по насъ ставатъ много, а на много други страни ги нѣма. Тие произведения трѣба да са размѣняватъ. Съ това размѣнение не само че са удовлетворяватъ нуждите на хората, но още и народите са запознаватъ помежду си. Много пѣти са случаватъ да става гладъ въ нѣкои страни. Ако да не би са познавале народите, какъ би знаеле страждущите отъ гладъ, каде би са намѣрила по едина храна и отъ каде би са донесла по лесно?

Човѣческите пужди сж такива, които сж пробудиле духътъ на човѣкътъ да изнамира; сичките природни сили, водата и вѣтарътъ, слънцето и парата, електричеството и свѣтащата, сичките ни слугуватъ и ни помагатъ; тие сж произвеле машините, които улесниха значително тѣшките работи. Днесъ човѣческите сили по малко са употрѣбляватъ, а природните — повече.

Но мнозина, може би, отъ васъ ще да ни кажатъ, че ние не сме видѣле никаква облага отъ тие машини, отъ тие улеснителни сръдства, за които ни разказвате. Ние си ореме, продължавате вие, се съ оние допотопни рала, съ които сж орали нашите бащи, дѣди и прадѣди; жепеме, вършеме и косиме се така, както сж правиле това и нашите стари. Да, така е, вие не сте видѣле никаква облага отъ изнамѣрените до сега улеснителни сръдства, природните сили вамъ твърде малко помагатъ; но вие трѣба да знаете, че има народи, на които тие природни сили слугуватъ, — народи, които много съ по-малко трудъ повече полза извличатъ отъ природните богатства. Ако и да не са служите за сега съ тие улеснителни сръдства, които човѣческиятъ умъ е изнамѣрилъ за улеснение на хората; но може би и вие да дочѣкате онова време, въ което ще да са введатъ и у насъ тие сѣчива и машини. Но мнозина работници може би да кажатъ, че какво ще да праватъ тие, когато намалѣ рѣчната работа. Таки-

вато нека са не боятъ; за тѣхъ работата не ще да са свърши. Ние са обѣщавме да поговоримъ на друго мѣсто по-обширно за тие работи; ние ще да утѣшиме тие, които така би помислиле, като имъ кажеме, че съ напредокътъ на човѣчеството появяватъ са нови нужди и потребности, които трѣба да са удовлетворатъ. И така работата за работниците не ще да са намали, но само ще да са улесни, безъ да са повредатъ приходите. Дѣто ще да са каже, че и за работниците ще да бѣде по-добре.

Нека да ви разкажа сега за какъ нашите нужди и потребности сѣ основа на дружественниятъ животъ и че тие потребности ние можеме да удовлетворяваме само съ работата на другите хора. Когато искаме да продадемъ или да произведемъ нѣкое издѣлие, ние смѣтаме на други лица, които иматъ нужда отъ това издѣлие. Ако ще да изработиме нѣщо, то трѣба по-напредъ да изнамѣриме нѣкого, комуто да е потребна нашата работа. Колкото повече са търси едно издѣлие, толкова и повече трѣба да са произважда; колкото сѣ по-трудолюбиви работниците, толкова по-добри и по-хубави издѣлия могатъ да произвеждатъ. За това, колко е важно за нашите граждани и селѣне да бѣдагъ развити и трудолюбиви. Тие трѣба да знаатъ, че работата, която изработватъ, не е само за тѣхъ, но повечето за другите, т. е. за проданъ; като е така, трѣба да бѣде по-свършена.

По сичките крайове на тая земя е единъ и сѣщи природниятъ инстинктъ (нагонъ), по който хората са сближаватъ и сдружаватъ помежду си; мнозина отъ наклонность единъ камъ други, а сичките отъ нужда, обичатъ да си помагатъ. И така човѣческите нужди сѣ основа на дружественниятъ животъ.

БЕЗЪ ПАРИ.

Нещастнето дохожда отъ неработението, а не отъ нѣманието на пари.

„Нашата земя изгѣдва, като да е

обладана отъ нѣкакви неприятности, които мъчно могатъ да са обяснятъ; подъ това ясно себе едно нѣщо са приема за друго; търси са полза въ щетата, а щетата въ ползата; страхуватъ са отъ опова, въ което е спасението, а отива са неволно въ явна опасность.“ (Р. Б.)

Така е. Но коя е причината на сичкото това, което са случаватъ съ насъ?

„Неприятностите, които са забѣлжаватъ у насъ на сѣкаде въ индустрията и търговията, са пораждатъ най-много отъ нѣманието на пари,“ казва економътъ В. Безобразовъ.

Съ въздишания са оплакваме, че нѣмаме пари, сѣки измежду насъ, разтреперанъ, пина са за джебътъ, изъ който твърде скоро излизатъ парите. Тѣко е и мъчно е безъ пари! Отъ нѣмание на пари сичко е заскъпнало, а сѣжпотата е опропастила и обанкротила мнозина, опропастила е нашето ступанство. Напразно търговецътъ, като искалъ да спечели повече, е подигналъ цѣната на стоките: тая сѣжпотия само е умалила продажбите, принудила е оногова, който купува, да ходи по сичките дюгени и най-послѣ да земе на вересия, а да не плати; сѣжпотията е накарала хората да викатъ противъ спекулантите, накарала е непочтенните търговци да търсатъ спасение въ банкрутството, въ излѣганието и т. н. Но когато нѣма пари, то и търговските излѣгвания и измами не могатъ да ги умножатъ: търговецътъ като не глѣда на сичките мъчнотии въ продажбите, трѣба да продава стоката, и то съ загуба. Ами... Защо сѣди търговецътъ въ дюгеньтъ? За какво вика той мющерията? Така сѣщо е и съ сичките други.

Ами защо ни сѣ парите? За каква потребба? Да ли съ тѣхъ да са поддържатъ запаятчиите и работниците, да са развива търговията и земледѣлието?! Не, никакъ. Ние сме осѣщале винаги потреббата за пари, но не заради това, че парите иматъ нѣкаква производителна сила, но за ажиотажъ (сарафлжкъ), спекулация и т. н. Ние

нѣмаме фабрики, индустрия, а нашето земледѣлие са намѣрва въ първобитното си състояние. Макаръ и да говоратъ нѣкои економисти, както по горе казахме, че *безпаричието* произлазя у насъ отъ сѣхпотията, а пакъ други, — че сѣхпотията произлазя отъ това, дѣто има *много пари*; но ние ще да кажемъ, споредъ други по авторитетни економисти, че парите не сѣ богатство, но само *посрѣдникъ за размѣнение*, а произведенията въ една страна, трудътъ — това е богатството.

Работата, но само умната работа е едно голѣмо богатство. Каде е отишло онова богатство, което е преминало презъ нашите ръце? Това злато е отишло тамъ, отъ дѣто е дошло — въ чуждите държави. За това не трѣба да са чудите ни най-малко: златото, както и сѣка друга стока, има свойтъ заемателепъ законъ. На основание на този законъ, съ умножаванieto на златото или на други метални пари, не ще да са умножи общото богатство, ако заедно съ това натрупване не сѣ са умножиле мѣстните стоки и произведения. Тамъ, дѣто са работи малко, слабо и лоше — златото не може да са задържи, защото като са дава за разни произведения, които дохождатъ отъ вънъ, парите са изнасятъ въ чужди земи. Таа истина е неоспорима, въ нея нѣма лѣжливи доказателства. Знанието, честността и трудътъ сѣ голѣми богатства; блазе на оновова, който ги притѣжава. Но тие не са купуватъ съ пари: Знанието са не спечелва само съ лири, но съ *разработването на мозакътъ и съ свободното размѣнение на мислите*; честността са не купува и не продава, но я признава сѣки на сѣкиго споредъ неговите работи безъ никаква заплата; трудътъ докарва голѣмо богатство, защото той самъ себе си развива и поддържа.

„Трудете са единъ за други, развивайте си услугите и плодовете отъ вашите трудове,“ това е основното правило на междуособните човѣчески отношения. Отъ това излазя, че за развитието на търговията е потрѣбно, що-

то търговецътъ да става се повече и повече работникъ, а сѣки работникъ — търговецъ.

ЗА СЪМЕТО.

Въ науката за отгѣдването на растѣнията нѣма по-важно нѣщо отъ сѣмето и неговиятъ зародишъ, отъ които зависи, така да кажеме, цѣлиятъ животъ на растѣнието. Нека да разгѣдаме най-напредъ условията на никненieto въобще, и послѣ ще да разкажеме за семето и за неговите промѣнения, които ставатъ, когато никне.

Условията на никненieto биватъ вънкашни и вътрѣшни. Вънкашните условия сѣ: влага, топлина и въздухъ, а вътрѣшните сѣ: развиванне (растѣние), зрѣяние и качеството на съставите, отъ които са състои семето. Отъ сичките тие условия зависи, да ли ще да вирѣе растѣнието както трѣба или не? Попредението и старото семе не може да никне добре.

Онова семе, което сѣдържа въ себе си много скорбѣла и протейски вѣщества, задържава по-дълго време свойтъ зародишъ. Но и въ това има исклучение. Така напримѣръ, ленното семе, което сѣдържа въ себе си много масло, може много повече време да стои и когато са поседе да нивне по-добре, нежели много други семена, които иматъ въ себе си доста скорбела. Казахме по-горе, че старото семе не е способно за никнение; причината на това е, че съставите, отъ които то са състои, химически са промѣняватъ и растителната масть са запалва, а ефировото масло са преобжрца на смола. Колкото за другите състави на зърното, като изсъхнатъ, повреждатъ са. Тука трѣба да ви кажемъ, че и мѣстото, дѣто са държи семето, има голѣмо вличие на неговата здравина; винаги трѣба да са гѣда, щото тамъ да не бѣде нито много топло, нито много студено. Ако са държи семето въ таково мѣсто, дѣто въздухътъ е влаженъ, то изгнива, изниква и са поврежда. Онова семе, което ще да са сѣе, трѣба да бѣде добре озрѣло и здраво, да не бѣде много старо, защото незрѣлото, слабото и старото семе не може да роди много и добро жито. По-горе споменахме, че подъ вънкашните условия на никненieto ние разбираме влиянието на влагата, топлината и въздухътъ.

Оние състави, които са намиратъ въ семето, сж въ твърдо състояние; за това, ако искаме да изникне посѣтото семе, трѣба да доведемо тие състави въ мокро състояние, а за това е нужна влага, нужно е известно количество вода, за да намокри семето. И така за да би могло да изникне семето, то трѣба да намѣри въ земята потрѣбното количество влага. Отъ тая потрѣба може да са разбере, кога и колко дълбоко трѣба да са сѣе въ влажна почва (земя).

Житното семе, ако са сѣе въ жилага и тѣшка земя, може да са заоре 1-2 прѣста на дълбоко въ земята, ако ли са сѣе въ полгика и рахла земя, може да са заоре по-дълбоко.

Колкото за влиянието на топлината, то са знае, че сѣко семе за да никне трѣба и топлина и то умѣренна. Заради това не е добре да са сѣятъ житата, нито много късно есенъ, когато замръзвие земята, нито много рано пролѣтъ, когато не са е стоплила още земята.

Третѣо важкашо условие за никнението на растѣнията е въздухътъ. Дѣйствието на въздухътъ и неговата киселина за растѣнията е сжщото, както и за животните, т. е. както животните не могатъ да живѣятъ безъ въздухъ, така и растѣнията не могатъ да растатъ. За това, ако пречи иѣщо на растѣнията така, щото да не може свободно въздухътъ да отива до тѣхъ, трѣба тая прѣчка да са отмахне. Така напримѣръ, ако са е образувала кора на земната повърхнина, трѣба да са прерахли; ако са е събрала вода, трѣба да са отпусне да истече, и то едно, защото не допуца на въздухътъ да пробива въ земята, и друго, защото сѣ испаряванието отнася топлината, която е необходимо нужна за поникванието на семето. Ако би казале да расправимъ по-напространно какъ са приготвя земята за сѣтва или сѣидба, какъ са отваря закоравѣлата почва и какъ са отпуща застоилата и задрѣната вода, то би са отстраниле отъ предмѣтътъ, върху който говориме; но ние на друго мѣсто ще да поговориме и за тие работи. Може би нѣкои да поискатъ да си набавятъ отъ далечни мѣста семе за сѣтва. Ние излагаме подолу нѣколко правила, по които трѣба да са управляватъ тие, които ще да купуватъ семе.

1. Онова семе, което са доставя отъ вла-

женъ климатъ, дава съразмѣрно повече слама, а по-малко зърно.

2. Семе, доставено отъ такива страни, дѣто пролѣтъта е кратка, а лѣтото много топло, дава по-малко слама, а повече зърно.

3. Семе отъ сухи мѣста, ражда по-добре, ако са посѣе въ влажни мѣста; а донесено изъ влажни въ сухи страни не ражда добре.

4. Житно семе, донесено отъ джждовни страни, повадяватъ са; а онова семе, което е донесено отъ такива страни, дѣто е строга зимата, мѣчно може да измръзне.

5. Житата въ умѣренниятъ поясъ биватъ малко рошави, но тѣшки, въ които има доволно дѣпливи вѣщества.

6. Колкото повече са иде камъ югъ, толкова по-голѣма бива разликата измежду есенните и пролѣтните сѣидби.

ЗА ОРАНИЕТО.

Ние сме говорили вече въ листѣтъ си общо за оранието, за дълбокото оране, за дълбоките бразди, за ползата отъ дълбокото оране и т. н. Продължаваме сега за оранието, като захващаме отъ широчината на браздите. Колко трѣба да бждатъ широки браздите, това зависи отъ каквината на прѣстѣта (земята) и какво растѣние ще да посѣемъ въ нея. Колкото е по-тѣжка и по-жилага земята, толкова по-тѣсни трѣба да бждатъ браздите за да може по-добре да са раздоби прѣстѣта, защото ако бждатъ широки браздите, то, по причина на кисавата земя, ще да ставатъ голѣми буци, които мѣчно са разбиватъ; ако ли бжде земята рахла, то браздите могатъ да бждатъ по-широки. Има такива плугове, които са свиватъ и разширяватъ, така щото орачѣтъ, когато иска, може поволата си да ги свива или распуца.

Когато искаме да заоремъ разхвърленъ торъ или да обжрнеме старнице за да изгние въ земята, тогава трѣба да са оре плитко и на широки бразди; но ако нивата са приготвя за сѣтва, тогава трѣба да са оре по-дълбоко и на тѣсни бразди. Тука сме длжнии да кажеме и това, че никой пътъ не трѣба да бждатъ браздите по-широки, отъ колкото е широкъ хемежѣтъ, защото инакъ би оставало помежду браздите не преорано мѣсто; дѣто ще да са каже, че когато искаме

да бъдат браздите по-широки, то и межътъ трѣба да бъде по-широкъ.

Питание е сега, камъ коя страна трѣба да бъдат браздите, т. е. камъ коя страна да са оре, камъ истокъ ли, камъ западъ ли, камъ югъ ли или камъ сѣверъ? Ако нивата е равна и е толкова широка, колкото и дълга, то най-добре е да са оре отъ югъ, т. е. отъ пладиѣ камъ сѣверъ, каквото да могатъ слънчевите зари да огрѣватъ и двѣте страни на браздите. Ако ли бъде нивата дълга, то трѣба да са оре на дължина (надлъжъ). Но ако бъде нивата стѣрмна, то трѣба да са оре напрѣки, каквото да не могатъ водите или пороните да завличатъ много прѣстъ, особено оние ниви, на които прѣстъта е рахла.

Нека видиме сега, кога е най-добре да са оре. Най-сгодното време за оране е тогава, когато срѣдната влага на земята я прави лесно да са дроби, т. е. да не става на буци, а то бива тогава, когато земята не е нито много суха, нито много мокра. За това добриятъ орачъ е длъженъ, щомъ види таква сгодна време, да по-бърза и да си пресре нивята, защото съ това много ги подобарява; ако ли ги оре, когато сж много мокри или много засъхнале, губи много.

Ако са оре нѣкоя жидва и тѣшка земя, тогава, когато е много мокра, то ставатъ много голѣми буци, които, ако са залови нѣкоя суша, ставатъ като камакъ ягли. Такава заякнала земя отпослѣ не може лесно да са работи, уморява са добитакътъ; въздухътъ не може да пробива и да влиза въ земята за да я прави по-плодородна, торътъ не може да са разтѣсва съ земята и т. н. Ако земята е рахла, това зло не е до толкова значително; но пакъ не е добре, защото закрорява земната повърхнина така, що то за сѣтва такава зяма не е добра. Най-сгодното време за оране е есенъ, защото отъ една страна, колкото и дълбоко да са оре, времето е студено и раздробява прѣстъта, а отъ друга — не може да стане суша така, што да може да заякне земята. Може да са оре даже и по-късно есенъ, когато е доста влажна земята. Ние сме говорили на друго мѣсто, но не ще да бъде излишно да споменемъ и сега, че за презъ зимата не трѣба да са оставятъ ниви непреорани. Който иска да бъдат нивите му по-

плодородни, нека земе това въ внимание. Кѣсната есенъ е най-сгодното време за дълбоко оране на тѣшката глина, която съ нѣкое друго орѣдие не може така да са смърви и сдоби, както я сдობява и смървя зимниятъ мразъ. И така, когато ще да са оре една нива, трѣба да са глѣда на влагата, каква е земята, жидва ли или рахла, а есенно време, каквото ще и да бъде земята, може да я оре, колкото искате дълбоко.

Правила за отглѣдванието на добитакътъ.

Който иска да има повече полза отъ добитакътъ си, — като, напримѣръ, воловете му, конете му и пр. да бъдат по-ягли и да му вършатъ повече и по-добра работа, кравите да му даватъ повече и по-добро млѣко, — той е длъженъ не само добре и изобилно да го храни съ добра храна, но още да го глѣда и тимари добре, да го държи чисто и пр. Чистотата е половина здравие. Ти имай добра мжстъ (шира), но ако не знаешъ какъ трѣба да постѣпишъ съ нея въ зимникътъ, ако я налѣнешъ въ недобре измита бѣчва, ти не ще да имашъ добро вино. Същото е и съ добитакътъ.

За сега ние ще да са ограничиме да препорѣчиме на нашите съотечественници, които иматъ какавѣто и да е добитакъ, слѣдующите десетъ човѣчески заповѣди, които трѣба да са пазятъ въ отглѣдванието на добитакътъ си.

1. Урѣди си оборътъ (хлѣвъ, ахъръ) така, што да може да влязъ въ него чистъ въздухъ и слънчева свѣтина; въ залушениятъ, смърдливиятъ и винаги тѣмниятъ оборъ ще да отслабне най-здравиятъ и най-хубавиятъ добитакъ, било волъ, крава, конь и др. так.
2. Винаги имай на умътъ си, че чистотата е половина здравие или животъ. Като е така, държъ чисто не само добитакътъ, но и яслите, и сичко друго, за да може по-добре и по-съ охота да яде добитакътъ. Нечистияте ясни сж причина, дѣто добитакътъ не изяда сичката слама или сѣно, но почти половината изхвърля изъ яслите.
3. Давай рѣдовно на добитакътъ отредената му храна, т. е. не давай единъ денъ

по-рано, а други по-късно. Това не е добро. 4. Не пой зиме добитакътъ съ много студена или ледена вода, но наливай я въ чистъ сждъ и я оставяй въ оборътъ или на друго тоило мѣсто за да са постоили малко. Много студената вода е вредителна както за човѣкътъ, така и за добитакътъ. 5. Глѣдай да не бѣде хомотътъ (яремъ) на добитакътъ, който са върѣга, много тѣжакъ или много тѣсенъ, а така сждо глѣдай, щото хомотътъ или хамътъ да не ожуля шеята на добитакътъ, защото съ това добитакътъ са мѣчи безъ нужда, а чѣето са отварятъ и рани, които са издѣкуватъ мѣчно и съ голѣми разноси, а освѣнъ това са губи и време. 6. Не вървай въ никакви магии и врачолии, които можале ужъ да ти помогнатъ на добитакътъ; не вървай никакви чудотворци, нито чудотворни лѣкове, защото това не препорѣча едного човѣка за уменъ и разуменъ. Ако ти потрѣба лѣкъ, потърси го въ нѣкоя добра книга или при нѣкой искусенъ и вѣщъ човѣкъ. 7. Не прекарвай добитакътъ на много тѣжка и дълга работа; защото и добитакътъ не трѣба да са пресилва на основа, което не може вече да върши. 8. Оставяй уморенниятъ или утруденниятъ добитакъ да си отдѣхне и почине, и то на мекое и сухо мѣсто. 9. Съ страхливиятъ и неарнученъ добитакъ постѣпвай добре, за да го не смутишь още повече; и нѣмниятъ добитакъ обича и са радва на онзи човѣкъ, който постѣпва добре съ него и който го милва; въ такавъ случай, разбира са, добитакътъ ще да слуша и ще да са приучи съ оногова, който го милва, нежеди съ оногова, който винаги вика върху него и го бие. 10. Помни добре, че добитакътъ е твой най-добаръ помощникъ; суровото и грубото постѣпване съ добитакътъ е противно на човѣщината и на божиятъ законъ.

РАЗВИВАНИЕ НА ДѢТИНСКАТА ПАМЯТЬ.

(По Д-ра Харгенбаха).

Вжобще са мисли, че само свършено здрави родители могатъ да родятъ и здрави дѣца, а нѣкои даже мислятъ, че слаби сжпругъ и сжпруга не могатъ нито да иматъ дѣца. Но

това не може да са земе въ строгъ смисаль за цѣла истива, винаги не е така. Ако са пазн умѣренность въ бракътъ, ще иматъ дѣца, — разбира са, ако нѣматъ нито сжпругътъ, нито сжпругата нѣкои тѣлесни *кусури*. Има доста примѣри, дѣто слаби хора сж раждаде здрави и яки дѣца, а има примѣри, дѣто яки и здрави хора сж раждаде слаби и болничави дѣца, или никакъ не раждаде. А сичко това зависи повече отъ умѣренностьта въ бракътъ.

Но да оставимъ настрана теорията, която винаги не ни помага да направимъ дѣцата си даровити, а не глупави. Въ това отношение главното, което е на наша рѣка и може да го направиме, е умѣренностьта. Но когато дѣтето са е вече родило, дорде захване да мисли и размишлява, какъ трѣба да са постѣпва съ него въ това отношение?

Отъ рано трѣба да са упражнява дѣтето да мисли и да запомнюва. Само трѣба много добре да са внимава какавъ предмѣтъ са дава на дѣтето да учи, и винаги воспитаньето отъ начало да върви постепенно. Най-напредъ дѣцата трѣба да са упражняватъ съ такива работи, които сж занимливи и леснички, като на игра, та около 5—6 година да са упражняватъ съ по-сериозни работи. Съкогашъ отъ лесното камъ по-мѣчното да са минава. Въ първите години цѣлиятъ дѣтински организмъ е доста нѣженъ, а първите на неговътъ мозакъ сж още по-нѣжни, та ако му са даватъ да учи и да запомня на умъ такива нѣща, които сж за него мѣчни, непонятни и отвличенни, а при това и грубо да са постѣпва съ него и да са заплашва, то лесно са поврежда неговата паметъ, У насъ, за жалость, има мнозина учители и воспитатели, които мислятъ, че съ заплашвания постигватъ оная благородна цѣль, за която сж опредѣлени. Азъ добре помня, че когато бѣхъ въ началното училище, учителятъ плашаше дѣцата, че ако не си паучатъ уроците изъ оние мѣчни букварчета, то ще ги обѣса на черницата, която бѣше предъ

училищните врата. А пакъ сме сѣдна-
ли да са чудимъ, защото бѣгатъ мно-
го дѣца отъ училището!

Сичко въ природата са развива по-
степенно. Като е така, и това важно
развиване на дѣтинската паметъ, трѣ-
ба да става постепенно. Трѣба вина-
ги да са преминава отъ по-лесното
къмъ по-мѣчното, ако искаме да по-
стигнемъ желаемата цѣль и да си по-
каже истинскитъ напредокъ.

Не трѣба да са страхуваме, че ще
да са повредятъ дѣцата, ако захване-
ме отъ рано да ги упражняваме въ
лесни занимателни за тѣхъ нѣща. За
това най-добри сѣ книжки съ прости
изображения (картинки), до които да
сѣ написани и имената имъ.

По-подире, когато започене да учи
дѣтето по-сериозни прѣдмети изъ кръ-
гътъ на по-горните науки, трѣба нѣ-
що повече да са изисква отъ него.
Тогавъ трѣба вече да разширяса по-
дълбоко върху тѣзи прѣдмѣти, да ги
проучава добре, строго да избѣгва ма-
шиналното учение на паметъ и запо-
невното добре да усвоява.

До петата година дѣтето не трѣба
да са пресилва. Но като казваме това,
не трѣба да разбирате, че преди пе-
тата година да не са дава никакво
упражняване на дѣцата. Дѣтето мо-
же да са упражнява и залъгва още въ
първата си и втора година безъ да са
повреди въ нѣщо. И така дѣтето мо-
же да са занимава и отъ по-рано, но
само на добаръ начинъ. Най-напредъ
трѣба да му са показватъ разни ра-
стѣния, цвѣта и др. т. и да имъ са
казва какъ са наричатъ тие. Съ таки-
ва нѣща трѣба да са започене кол-
кото са може на сѣвсѣмъ лесенъ па-
чипъ. А слѣдъ нѣколко време може да
са показватъ на дѣцата изображения
на разни животни и да имъ са казва
какъ са наричатъ тие животни, а по-
после може да имъ са показватъ и ге-
ографически карти, на които да распо-
знаватъ сушата отъ водата, моретата
езерата, рѣките и пр.

Тие занимания на дѣцата трѣба да
бѣдатъ бато нѣкоя игра, така щото

първата наука да са обикни отъ дѣ-
цата, да я приематъ съ радостъ и у-
доволствие. По този начинъ паметъта
са изостря още въ първите години на
дѣтинството. Ако ли са даватъ на дѣ-
тето до учи таква прѣдмѣти, които
не може да разбере и схване, които
сѣ за него непонятни, ако са кара на
сила да учи онова, което то перазбиа
ра, въ такавъ случай не може никого
да са постигне желаемата цѣль. По
този начинъ лесно може да са затѣпи
паметъта на дѣтето: по нѣкои са по-
казватъ въ началото остроумни, а отъ
после затѣпватъ, защото въ началото
е убита паметъта имъ. Има нѣкои, ко-
ито са грижатъ само за умственото
развитие на дѣтето, а за тѣлесното-
малко ги е грижа. Това е голѣмо зло.
Най-напредъ отъ сичко трѣба да са ра-
звиватъ физическите сили въ дѣцата.
Дѣцата, които сѣ тѣлесно слаби, не-
могатъ умствено да напредватъ. Въ
здрово тѣло здравъ умъ.

Отъ казанното до тука са разбира,
че съ дѣцата трѣба да са постѣпва
колкото са може по-добре, да имъ са
дава да учатъ прости и занимателни
работи, които сѣ за тѣхъ понятни и
лесновразумителни, и се постепенно да
са преминува отъ по-лесното къмъ по-
мѣчното. Трѣба често да са дава на
дѣцата да повторяватъ онова, което сѣ
изучили за да го опомнятъ по-добре.
Не е добре да са оставятъ дѣцата дъл-
го време безъ никакво занимание. Прѣд-
мѣтите, които учатъ дѣцата, не трѣба
да бѣдѣтъ постоянно едни и сѣщи, но
да са размѣняватъ по-мѣчните съ по-
лесни. Когато дѣцата захватватъ да у-
чатъ по-сериозни и по-мѣчни науки,
не трѣба да са каратъ да учатъ ма-
шинално сичко отъ рѣчь до рѣчь, но съ
разумъ и съ разборъ.

За тѣлесното развитие на дѣцата ед-
но отъ главните условия е движение-
то, свободното движение на тѣлото.

По-возрастните дѣца иматъ единъ
вредителенъ и омразенъ порокъ, отъ
който твърде много отслабва дѣтин-
ската паметъ, а и цѣлпять тѣлесни
организамъ отслабва. А този порокъ е

ржкоблудето. Щомъ са забѣлѣжи тая гнусота у дѣцата, трѣба да са глѣда, щото колкото са може по-скоро и съ време да са искорѣни. Докторъ *Естъ* е писалъ какъ би могаль най-лесно да са искорѣни този порокъ. Ние правиме тука единъ кратакъ изводъ изъ неговите наставления :

1. Най-много отъ сичко трѣба да са грижиме за тѣлесното равниѣ на дѣцата така, щото тѣлото имъ да бѣде чвѣрсто, яко и здраво.

2. Трѣба строго да са внимава, щото дѣцата никога да са неоставятъ сами и безъ занимание.

3. Дѣцата трѣба да са пазятъ колкото са може повече отъ съблазнения.

4. Никога не трѣба да са оставятъ дѣцата да си лѣгатъ рано въ постѣлката, вѣто пжкъ да ставатъ кжсно така, щото преди спането и подиръ спането да не имъ остава време да лѣжатъ будни въ постѣлката, защото въ това време са появяватъ лоши мисли въ дѣцата и захващатъ да си играятъ съ срамните удове, а слѣдствието отъ това е ржкоблудето. И когато спатъ да не са покриватъ съ много топли покривки, защото ако дѣтето са стопли много въ постелката, не може да спи, а въ това обжрщанне пасамъ нататакъ лесно му дохожда на умъ да си играе съ срамните удове.

Трѣбова още да са внимава, щото ноше, когато си лѣгнатъ дѣцата, да не си джржатъ ржката между краката; ако са забѣлѣжи това, трѣба тутакси да са отучаватъ отъ това.

5. Никога не трѣба да са турятъ двѣ дѣца да спятъ заедно, на едно мѣсто, било отъ единъ и сжщи полъ или отъ разенъ полъ. Трѣба да са отстранява отъ дѣцата сичко онова, което произвежда триенне на срамните удове.

6. Трѣба да са отстранятъ и отмахватъ изъ предъ дѣцата такива изображения (картини), които би могли да подѣйствуватъ на дѣтинското въображение.

7. Храната за дѣцата трѣба да бѣде проста, не много раздражителна,

и не трѣба да са приучватъ на яки и топли питиета, които би могли да имъ раздражаватъ кржвѣта.

8. Трѣба да бждатъ дѣцата чисти. Дѣте сѣки денъ трѣба да са кжпятъ съ студена вода.

9. Книгите, които са даватъ на дѣцата да четатъ, не трѣба да сж такива, които би подбудили отъ рано осѣщанне въ тѣхъ.

10. Най-много трѣба да са забранява на дѣцата да не играятъ съблазнителни игри. Така, напримѣръ, не трѣба да са допуца на дѣцата да си играятъ на сватба, т. е. на женение.

11. Дѣцата и отъ двата пола трѣба още отъ малки да са приучватъ да лѣжатъ на страната си, а не на гжрбѣтъ си.

Ако при сичко това са забѣлѣжи пакъ този порокъ въ дѣцата, въ разговоръ или въ приказки да имъ са описватъ ужасните сѣтнини и за тѣлото, и за душата отъ тоя порокъ, и да имъ са доказва какъ отъ тоя порокъ са пораждатъ охтика (веремъ), несвѣстница (замайване) въ главата, очите са развалятъ и много други още опасности, които най-после пращатъ човѣга въ гробѣтъ. Да не са оставя дѣтето само, да са напѣрга тѣлесно така, щото презъ денѣтъ като са отруди, щомъ си лѣгне вечеръ да заспива. Най-после, ако и отъ тоя порокъ са е повредилъ тѣлесниятъ организамъ, трѣба да са повика вѣщъ лѣбаръ за да даде потрѣбните лѣкове и паставления.

Родителите трѣба да зематъ това подъ сериозно внимание.

Десетъ ступански заповѣди.

Прочутиятъ Италиански економъ - списателъ, профессоръ Кантони, е издалъ тие дни „десетъ ступански заповѣди,“ които не ще да бждатъ безползни и за нашите ступани, ако ги знаятъ и ако ги исполняватъ. Тие десетъ ступански заповѣди сж :

1. Не купувай никога земи чужди (св на заемъ зети пари); по-добре са задоволи съ мако земи (нива), че да сж твои.

2. Не са радвай за должита цѣна на про-

извѣденията, макаръ тие и да не спадатъ въ ступанството.

3. Съ малко пари не са задавай на голъма работа; въ такавъ случай е по-добре да земашъ подъ кирия, отъ колкото да купувашъ съ чужди пари.

4. Дордето можешъ и колкото можешъ самъ работи земите си, които имашъ или баремъ надгледвай работниците, които работятъ.

5. Зидай такива здания, които ти сж необходими, а никога не зидай такива, които ти сж по малко потребни.

6. Обичай работливата людска ржка, но кадего и когато можешъ употрѣбвай машини и орждия, защото тая работа е по-бърза и по-добра.

7. Когато ще да купувашъ нивя или ливади, глѣдай да са намиратъ на такива мѣста, дѣто има близо вода и могатъ да са поливать.

8. Храни такавъ добитакъ, който е добаръ за твоите земи и за твоята работа; по-добре имай малко добитакъ, храненъ добре, отъ колкото много, но храненъ слабо.

9. Не са задавай въ много работи, но са занимавай съ онова, което най-много приходъ донася; който граби много, той хваща малко.

10. Пази са да не излѣжешъ зима-даването си и въ другите си ступански работи, защото онова, което ще да спечалишъ съ неправда ще да ти излезе много скъпо, като изгубишъ довѣрието на обществото, между което живѣешъ. Въ такавъ случай никой не ще вече да та върва.

РАЗЛИЧНИ.

* Полезни растѣния. — Отъ сичките познати растѣния които възлазятъ на 200,000, има повече отъ 12,000, които хората употрѣбляватъ за своя полза. Между тие има повече отъ 2500 питоми растѣния, а отъ тие има 1100, на които ѣдме плодътъ и семето. Отъ тѣхъ 50 даватъ брашно, 260 — коренъ, 37 — лукови, 420 са ѣдатъ като зелне, 31 даватъ захаръ, 42 салець, 200 даватъ питие, 266 аромати; опорниа имаме отъ тѣхъ 14, каучукъ отъ 96, гутаперча отъ 7, смола и тампанъ отъ 330, подъ, сода и поташъ отъ 88, различни бои отъ 650, сапунъ отъ 47, жици за тжканъ отъ 250, хартия са права отъ 44, 48 са употрѣбляватъ за покривание на къщата, 100 за различни плѣтыва, 740 за градение и 615 има отровни.

* Желѣзо. — Въ Европа са изработва

на годината около 170 милиона кантаря стомана (челикъ). Въ тая работа Англия е заузела първо мѣсто. Тя е изработила въ 1866 год. повече отъ 96 милиона кантаря желѣзо, Франция 25, Германия 18, Белгия 9, Австрия 8, Руссия 6, Швеция и Порвегия 5, Италия 2 и Испания 1 милионъ кантаря. Най-голъми фабрики за желѣзо въ Европа сж: Шнайдеровата въ Франция и Круповата въ Германия. Въ Шнайдеровата работятъ повече отъ 12,000 работници. Въ тая фабрика са изработва на година повече отъ 2,000,000 кант. желѣзо. Половината отъ това желѣзо са употрѣблява за правение парни машини, а другата половина на шини за желѣзни пжтища. Съка година тая фабрика изработва повече отъ 1000 парни машини. Тая фабрика донася на годината чистъ доходъ до 50 милиона франки или 225 милиона гроша.

* Парни машини въ Англия. — Въ Англия изгарятъ на година повече отъ 10 милиона тона (1 тонъ има 20 кантаря) каменни въглища за карание на парните машини. Една парна машина съ 4 тона (80 кан.) въглища изработва толкова, колкото единъ работникъ може да изработи за 20 години, — съ 10,000,000 тона толкова, колкото 2 мил. и 500 хил. работника могатъ да изработятъ презъ цѣлвять свой животъ, или колкото 50 милиона работници за една година. И така парните машини въ Англия замѣстятъ 50 милиона работници. Чудна е силата на парните машини!

ПОДАРКА.

Г-нъ Ангелъ Гатевъ въ Галаць благоволи да подари едно годишно течение отъ „Ступанъ“ за село Българско Сливово (Свищовско).

Извѣстие.

Тие дни излѣзоха изъ подъ печатъ двѣ книги: Капетанска джщеря, повѣсть отъ Александра Пушкина (проводъ отъ русски). Цѣната ѝ е 5 гроша. — Земледѣчески книжки, № 1. За земята отъ Н. Зандрока. (Преводъ). Цѣната ѝ е 2 1/2 гроша. Тие книги са продаватъ въ редакциите на „Знание“, „Ступанъ“ и „Училище.“